

УДК [316.614-057.87:374] "20"

ПОЗАШКІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Хващевська Ольга Олександрівна

м.Слов'янськ

У статті розглянуто позашкільну діяльність як засіб соціалізації учнів, охарактеризовано основні форми позашкільної діяльності, які сприяли успішній соціалізації учнів сільської місцевості у другій половині ХХ століття. Розкрито зміст та основні напрямки позакласної та позашкільної роботи, які сприяють: входженню учнів у соціум, присвоєнню культурних цінностей, розвитку особистісних якостей та формуванню моральності. Клубні та гурткові заняття, суспільно-корисна робота, участь у суспільно-політичному житті, розумний відпочинок, взаємодія з дорослими стимулювали природний саморозвиток особистості учнів, вміння «вписуватися» в навколишнє соціальне середовище, спілкуватися поза школою, співвідносити свої дії і вчинки з суспільними інтересами, таке розмаїття можливостей позашкільної діяльності було джерелом і засобом соціалізації учнів.

Ключові слова: соціалізація, учень, позакласна робота, позашкільна робота, позашкільна діяльність.

Постановка проблеми. Соціалізація учнів являє собою складний безперервний процес, при якому, з одного боку, потреби окремо взятої особи адаптуються до потреб громадських, але ця адаптація не носить пасивний характер, що приводить до конформізму. З іншого, суспільство формує норми моралі і поведінки, педагогічно доцільних форм відносин між людьми у сім'ї, у школі, у позашкільних закладах, в інших оточуючих людину соціальних середовищах.

Важливим стимулом для творчого розвитку дітей, підлітків і юнацтва, розквіту їх здібностей, розширення діапазону інтересів, гуманізації думок, почуттів і вчинків, творчої активності є позашкільна діяльність. Як показує практика, організація діяльності учнів у позашкільній роботі, при відносно низькій культурі її використання не тільки не приносить очікуваного відновлення втрачених сил, розквіту творчих здібностей тощо, а навпаки перетворюється в криміногенний фактор суспільства.

Тому, важливо вивчити особливості позашкільної діяльності як засобу соціалізації учнів сільської місцевості (другої половини ХХ століття) і виявити позитивні сторони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і різноманітні проблеми соціалізації досліджували Н.Голованова, А.Мудрик, В.Москаленко, Б.Паригін(загальна теорія соціалізації); Ю.Богінська, Б.Вульф, Н.Заверико, В.Іванов, О.Малахова, Е.Маньковська (соціалізація школярів); Л.Боса (соціалізація української молоді кінця ХІХ – початку ХХІ ст.); О.Василенко, А.Малько (соціально-педагогічна діяльність у закладах освіти); Н.Головін, Н.Дембицька, В.Зінчук, Н.Ісхакова, Ю.Загородній, В.Курило, С.Савченко, (політична соціалізація); Л.Дябел, Г.Овчаренко, С.Савченко (соціалізація студентів і молоді) й ін..

Мета статті – визначити сутність позашкільної діяльності як засобу соціалізації учнів сільської місцевості (друга половина ХХ століття).

Виклад основного матеріалу. Соціалізація особистості є одним з основоположних соціальних процесів, що забезпечує існування людини в суспільстві та передбачає процес засвоєння певної системи знань, норм і цінностей, які дозволяють їй функціонувати як повноправний член суспільства [4].

В якості засобу соціалізації учнів у другій половині ХХ століття використовувалась позашкільна діяльність. Позакласна та позашкільна робота розширювала кругозір учнів, сприяла їхньому інтелектуальному, моральному, фізичному розвитку, а найголовніше – вирішувала завдання соці-

лізації. Форми такої діяльності були різноманітними: клубна робота, вечори, присвячені знаменним датам, лекції та бесіди на суспільно-політичні, наукові, правові, етичні теми; краєзнавчі гуртки, клуби інтернаціональної дружби, екскурсії в колгоспи, в заклади культури та інші. Вся ця робота проводилася на добровільних засадах. Учні вільно вибирали ті чи інші види занять. Зміст і форми занять залежали головним чином від інтересів і запитів учнів. Загалом переважали самостійні заняття.

Безсумнівним внеском у педагогічну науку стала робота в 60-80-ті роки «Зразкового змісту виховання школярів» – рекомендацій щодо організації системи виховної роботи загальноосвітньої школи. У створенні рекомендацій наприкінці ХХ століття брали участь наукові співробітники інституту загальних проблем виховання АПН СРСР під керівництвом І.С.Мар'єнко.

Рекомендації включали орієнтовні види діяльності й занять учнів у позанавчальний час, які сприяли їхній соціалізації: вивчення законів держави, участь у громадському житті школи, села, заняття в гуртках, суспільно корисна праця, самообслуговування, охорона народного надбання, зустрічі на виробництві з передовиками праці, представниками масових робітничих професій, оволодіння нормами і правилами культури спілкування з людьми та ін. [3].

Однією з форм організації позашкільної діяльності дітей були клубні організації. Умовами успіху соціалізації учнів сільської місцевості у цих організаціях мали добровільний характер їхніх об'єднань, наявність самоврядування, суспільно значимий характер діяльності їхніх членів. Це знайшло підтвердження в досвіді й експериментальних дослідженнях. В. Ісаєнко, встановила, що діяльність ініціативних клубних об'єднань, яка сприяє соціалізації їхніх членів, повинна задовольняти наступні вимоги:

- добровільний характер діяльності у вільний від занять час;
- наявність інтересу до певного виду діяльності;
- злиття особистого та суспільно значимого інтересу, включення кожного учасника в процес діяльності;
- ігровий характер занять;
- розвинена форма самоврядування;
- відносно вільний склад групи при її організаційному оформленні;
- самостійність у накопиченні соціального досвіду [1, с.12-13].

У числі тих клубних об'єднань школярів, які найбільш сприяють їх соціалізації, В.Ісаєнко називала суспільно-політичні, природничо-наукові, художні, краєзнавчі, історичні та ін.. Головне, підкреслювала вона, в їхній основі повинна бути соціально значуща діяльність. Вона розвиває соціальну активність кожного члена клубного об'єднання та колективну активність всіх його учасників.

Схожий висновок, щодо позашкільної діяльності, зроблений Т. Поздняковою: «Робота гуртків, студій, колективів, аматорських об'єднань дитячого сектора клубу тоді набуває дійсний педагогічний сенс, коли у свідомості школяра має соціальну цінність. Іншими словами, ця робота повинна носити не замкнутий характер, а бути спрямованою на «віддачу» [2]. Відтак, Т. Позднякова показала, що педагогам необхідно спиратися на природну потребу дітей і молоді в самоствердженні, відкривати їм суспільну значущість їх діяльності та допомагати усвідомлювати цінність власної особистості, виробляти в учнів готовність діяти в широкій сфері відносин дійсності на основі активної життєвої позиції поза рамками контролю клубного колективу.

Однією з поширених форм колективної діяльності учнів

загальноосвітніх навчальних закладів у позакласному середовищі були політичні інформації. Вони сприяли розвитку політичної свідомості та громадянськості дітей, їхньої готовності та вмінню відстоювати свої ідеали, переконання. Постійна участь в організації та проведенні політінформацій в класі зв'язувалося соціалізацією учнів на всіх трьох етапах, особливо допомагало індивідуалізації особистості та її інтеграції в колективі. Соціалізація зумовлювала формування у майбутнього громадянина почуття причетності до справ і подій в країні, робила учня співучасником, тієї чи іншої проблеми, далеко за межами колективу класу, школи, сім'ї.

Дослідники Л.Спирін та П.Конанихін відзначали, що політінформація, як форма позакласної роботи, була спрямована на розвиток політичної свідомості молоді, вироблення готовності та вміння переконливо відстоювати комуністичні ідеали, відстоювати високоморальну поведінку, рішуче боротися з буржуазною пропагандою. Для цього, запевняли вчені, на політінформації повинні були готуватися всі учні, так як тільки в творчій роботі по підбору фактів, їх аналізу, порівняння, систематизації, узагальненню формувалися знання про закономірності явищ суспільного життя. [5; 6, с.118-122].

Відтак, не звертаючи увагу на комуністичну ідейну спрямованість політінформації в школах, слід зазначити, що розглянута форма соціалізації учнів була результативною, оскільки вона відображала та зміцнювала зв'язок школи з життям, допомагала вихованню юної зміни в душі громадянськості, патріотизму, сприяла самореалізації особистості, її самовизначенню в актуальному житті та на перспективу.

Формою позашкільної діяльності, яка успішно сприяла соціалізації учнів, були клуби інтернаціональної дружби. Більшість членів таких клубів, зазвичай, становили школярі випускних класів. Вони працювали в різних секціях: листування, перекладачів, оформлювачів, лекторів, філателістів. Діти вели листування з друзями союзних республік та інших країн. Зокрема, листування дозволяло повніше познайомитися з життям за кордоном, з діяльністю молодіжних (скаутських, спортивних, профорієнтаційних) організацій. Отримана кореспонденція використовувалася при підготовці позакласних заходів у рамках клубного та класних колективів.

Значну роль діяльність клубу відігравала у розвитку дружби школярів зі своїми однолітками з союзних республік. Вони збирали матеріали про природу, побут, культуру, господарство різних радянських республік. Клуб виховував у своїх вихованців почуття інтернаціоналізму, готовність допомагати людям інших країн у разі стихійного лиха, політичних катаклізмів і т. д. Клубні заходи були різноманітні: зустрічі з гостями з братніх республік, вечори, дні та тижні дружби з різними народами й країнами, лінійки, форуми, конференції, випуск інформаційних бюлетенів та оформлення тематичних стендів, вікторини й олімпіади, фестивалі. Все це формувало активну життєву позицію учнів, дозволяло їм виступати в різних соціальних ролях, розвивало ініціативу та наполегливість у виконанні суспільно-політичних доручень, розширювали коло спілкування дітей, що сприяло соціалізації особистості.

Серед форм роботи, які впливали на рівень соціалізованості учнів, слід назвати школи молодого лектора. У сільських школах слухачами лекцій були не тільки учні, але й трудівники колгоспів або радгоспів, робоча молодь. Члени лекторських груп розширювали та поглиблювали свої знання, виробляли у себе відповідальність за доручену справу, оволодівали організаторськими навичками, методами спілкування з аудиторією. Разом з дорослими школярі організовували лекції, бесіди. В результаті вони накопичували досвід співпраці з людьми різного віку та соціального положення, оволодівали певним колом норм соціального життя. Все це мало важливе значення для соціалізації учнів.

Розповсюдженою та ефективною формою роботи, що

сприяла соціалізації учнів були об'єднання, що створювалися та функціонували у позашкільному середовищі, за місцем проживання учнів: спортивні секції, гуртки за інтересами, комсомольські педагогічні загони та багато інших. Їхньою особливістю було те, що в більшості випадків вони об'єднували дітей різного віку, учнів різних шкіл, часом – молодих робітників. Це створювало сприятливі умови для організації різноманітних видів діяльності й занять, які сприяли соціалізації: трудової, суспільно-політичної, художньої, пізнавальної, спортивної, багато з яких в школі були представлені недостатньо. При цьому були можливості для здійснення дитячого самоврядування у різних його формах і наповнення всієї роботи суспільно корисним змістом.

Заслугує уваги накопичений у другій половині ХХ століття досвід організації дозвілля сільських школярів та використання його з метою соціалізації особистості. Специфіка умов такої роботи, визначалася низкою об'єктивних факторів, які чинили свій вплив на процес соціалізації учнів: віддаленість від великих науково-методичних і культурних центрів, велика територіальна роз'єднаність населених пунктів шкільного мікрорайону, традиції сільської громади, відкритість спілкування. В цих умовах дозвілля учнів, всієї позашкільної роботи було пов'язане з подоланням багатьох труднощів, які вимагали від учительського колективу додаткових витрат часу та сил. Ці труднощі виражалися в роботі по забезпеченню своєчасного відвідування дітьми позакласних занять, в малій кількості позашкільних закладів, недостатній увазі з боку районних та обласних відділів народної освіти. У той же час, слід підкреслити, що умови для дозвілля учнів, розвитку позакласної і позашкільної роботи у плані соціалізації сільського учня мали деякі позитивні сторони. Виробництво відкривало великі можливості не тільки для формування системи глибоких, усвідомлених і конкретних знань про наукові основи найважливіших галузей високомеханізованого народного господарства, але і для систематичного залучення учнів до безпосередньої участі в продуктивній праці. Жива природа в її різноманітті, будучи в умовах сільської школи постійним компонентом навчально-виховного процесу, виступала важливим джерелом формування в учнів естетичних почуттів, любові до рідного краю, готовності до активної творчої роботи його перетворення. У школярів була об'єктивна можливість проявляти свою соціальну активність у природоохоронній роботі.

Однією з форм позашкільної діяльності в умовах сільської школи були гуртки юнатів. Вони об'єднували любителів природи. Діти проводили експериментальну роботу, для багатьох з них в цих гуртках починався шлях у професію, пов'язану з працею в селі. Щорічно члени юнатських гуртків влаштовували свята врожаю, дні птахів, тижні лісу. До свята врожаю готувалися виставки вирощених школярами овочів, квітів, фруктів. В урочистостях приймали участь представники радгоспів, колгоспів, батьки. Дорослі давали оцінку результатам праці учнів, вручали грамоти, цінні подарунки. Діти здійснювали екскурсії в природу, в майстерні, на тваринницькі ферми радгоспу, колгоспу, на підприємства та установи. Екскурсії розширювали знання дітей про навколишнє виробництво, рідний край, людей праці, в кінцевому підсумку – збагачували життєвий досвід дітей, орієнтували на вибір предмета майбутньої трудової діяльності.

Висновки. Таким чином, позашкільна діяльність збагачувала особистий соціальний досвід школярів і досвід їх колективної взаємодії, досвід взаємодії з дорослими в процесі різнобічної діяльності. Успіх соціалізації досягався в процесі включення учнів у діяльність творчого характеру, стимулюванням природного саморозвитку особистості дітей. Освоєння суспільно значущих цінностей і норм поведінки в цій роботі виступало як елемент цілеспрямованої соціалізації учнів. Розвиток соціально орієнтованих елементів індивідуальності учнів у процесі позакласної, позашкільної роботи включало вироблення навичок колек-

тивної життєдіяльності в учнів: соціальної адаптації, вміння адаптуватися в навколишньому соціальному середовищі,

спілкуватися з оточуючими людьми, співвідносити свої дії і вчинки з вимогами клубної організації.

Література та джерела

1. Исаенко В.П. Детские объединения в клубах / В.П.Исаенко. – М.: Сов. Россия, 1987. – 240 с.
2. Позднякова Т.С. Нравственное воспитание подростков в процессе внешкольной работы // Свободное время и нравственное воспитание: Всесоюзная научно-практическая конференция. Москва, апрель 1979 год. – М: Знание, 1979. – С.194-205
3. Примерное содержание воспитания школьников: Рекомендации по организации системы воспитательной работы общеобразовательной школы. / Под ред. И.С.Марьенко. – М.: Просвещение, 1976. – 143 с.
4. Соціалізація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://uk.wikipedia.org/wiki/>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Спириин Л.Ф. Идеино-политическое воспитание школьников / Л.Ф.Спириин, П.В.Коняныхин. – М.: Просвещение, 1982. – 190 с.
6. Спириин Л.Ф. Общественно-политическое воспитание учащихся / Л.Ф.Спириин, П.В.Коняныхин. – М., 1974. – 238 с.

В статье проанализирована внешкольная деятельность как средство социализации учащихся, охарактеризованы основные формы внешкольной деятельности, которые способствовали успешной социализации учащихся сельской местности во второй половине XX века. Раскрыто содержание и основные направления внеклассной и внешкольной работы, способствующие: вхождению учащихся в социум, присвоению культурных ценностей, развитию личностных качеств и формированию нравственности. Занятия в клубах и кружках, общественно-полезная работа, участие в общественно-политической жизни, разумный отдых, взаимодействие с взрослыми стимулировали естественное саморазвитие личности учащихся, умение «вписываться» в окружающую социальную среду, общаться вне школы, соотносить свои действия и поступки с общественными интересами, – такое разнообразие возможностей внешкольной деятельности было источником и средством социализации учащихся.

Ключевые слова: социализация, ученик, внеклассная работа, внешкольная работа, внешкольная деятельность.

The article considers extracurricular activities as a means of socialization of students in rural areas, the main form of extracurricular activities, which contributed to the successful socialization of students in rural areas in the second half of the twentieth century. Contents and main directions of extra-curricular and extracurricular activities have been disclosed that promote: entering students in the society, the appropriation of cultural values, personal development and the formation of morality. The club and club activities, community service, participation in public and political life, reasonable rest, interaction with older stimulate the natural self-development of students' personality, the ability to "fit" in the social environment, to communicate outside of school, to correlate their actions with the public interest, such a variety of opportunities for extracurricular activities have become the source and means of socialization of students. Therefore, the tasks of extracurricular activities are: consolidation, enrichment and deepening knowledge, broadening educational horizons, the formation of a scientific outlook, to develop skills of self-education; the formation of interest to various areas of science, technology, arts, sports, identification and development of individual creative abilities and inclinations.

Key words: socialization, student, extracurricular work, school work, extra-curricular activities.

УДК 378 +371.13 + 37.041

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Химченко Олена Миколаївна
м.Старобільськ

У статті визначені та проаналізовані особливості культурного саморозвитку майбутнього вчителя з урахуванням сучасної соціокультурної ситуації, а саме: принципи культурного саморозвитку майбутніх учителів; студентський вік як важливий період саморозвитку; феномен «академічного опору» (збереження традицій у світосприйнятті); урахування площин, де відбувається культурний саморозвиток майбутнього вчителя; розрив між поколіннями (префігуративний тип культури); культурно-освітній хронотип; співтворчість з учителем, неоднозначний вплив ЗМІ та молодіжної культури.

Ключові слова: культурний саморозвиток, майбутній учитель, студентство, соціокультурна ситуація.

Перетворення, що відбуваються сьогодні в усіх сферах життєдіяльності, свідомості, поведінці, настрою людей нашої країни, потребують детального перегляду ціннісно-сміслових орієнтирів життя суспільства, а відповідно і завдань та технологій сучасної освіти. Система освіти є складним культурним процесом, особистісно-орієнтованою культурною діяльністю, системою умов для особистісного становлення, культурного саморозвитку. У процесі куль-

турного саморозвитку студенти мають набути умінь, які дозволяють різнобічно сприймати та усвідомлювати факти та явища культури, формувати цілісний погляд на сучасний світ, синтезувати знання та переносити їх на нові соціально-культурні процеси та об'єкти, змінюючи ракурс та широту поглядів.

У психолого-педагогічній науці існує значна кількість праць, присвячених різним аспектам особистісного саморозвитку людини у процесі навчання та професійної діяльності. Еволюція підходів до проблеми розвитку культурного потенціалу особистості може бути проаналізована на підставі звернення до філософської (М.Бахтін, М.Бердяєв, В.Біблер, Є.Бондаревська, Ю.Борєв, Ю.Жданов, Е.Ільєнков, М.Каган, Е.Маркарян, В.Семенов, Е.Соколов, А.Швейцер) та психолого-педагогічної (Л.Божович, Л.Виготський, В.Кохановський, О.Леонтьєв, І.Лернер, А.Люблінська, С.Рубінштейн, М.Скаткін та ін.) літератури.

Проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення в працях вітчизняних (І.Бех, Б.Вульфів, К.Вазіна, О.Газман, Г.Звенигородська, В.Зінченко, О.Киричук, Б.Кобзар, Л.Кулікова, А.Меренков, Г.Селевко, М.Ценко) та зарубіжних (Р.Бернс, А.Маслоу, Г.Олпорт, К.Роджерс та ін.)